

CONTEXTUL ISTORIC AL *VIEȚII LUI RABBAN IOSIF* *BUSNAYA* DE IOAN BAR KALDUN

Filothei (Ioan Alexandru) Vîlcu*

Abstract: *The text of the Life of Rabban Joseph Busnaya is an indispensable historical source for understanding the political, social and religious realities of the 9th-10th centuries in the northern part of Iraq, known as Jazira in Muslim historiography or, today, as the separatist region of Kurdistan. In John bar Kaldun's relatively long text, we find historical information on the last period of Abbasid rulers in Baghdad, the crisis triggered by the clashes between the Buid rulers in the capital and the Hamdanite tribes in the Mosul region, which gradually gained greater political and fiscal independence. The conflict between Emir Adud al-Dawla and Abu Taglib, the ruler of Mosul, was a critical moment in this period. The aftermath of this confrontation had a consistent impact on the life of religious minorities in the region, and is recorded in the source we study. At the same time, we are introduced to the specific ecclesiastical context of the Syro-Eastern Church, already isolated for more than five centuries from the Christians of the West (Byzantium and Europe), but with a strong tradition of its own, which gives it a unique specificity, charming in its richness and depth.*

Keywords: 10th Century Irak, Abbasid Dynasty, oriental historiography, syriac hagiography, Church of the East, monasticism, John bar Kaldun, Joseph Bousnaya

Preliminarii

Instabilitate socială și politică urmată de criză financiară și cădere economică, nesiguranța zilei de mâine dublată de conflicte armate devastatoare și de un exod în masă – prin toate acestea nu încerc să descriu situația contemporană de la N-E de România sau din Orientul Apropiat, ci atmosfera în care trăiau, în secolele IX-X, creștinii din partea de nord a actualului Irak, zonă cunoscută actualmente sub numele de Kurdistan. Acesta este ambientul în care a luat naștere una dintre capodoperele literaturii siriace: *Viața lui Rabban Iosif Busnaya*, alcătuită de Ioan bar Kaldun.

---

* Doctorand, SCOSAAR – Școala Doctorală de Istorie și Arheologie, Institutul de Studii Sud-Est Europene, București; e-mail: vilcu.ioan@gmail.com
„Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica”, tom LXIV, 2025, Supliment nr. 1, p. 115-129.

Scrisă la începutul secolului al XI-lea, lucrarea reprezintă cântecul de lebedă al unei lumi care își trăia ultimele zvâcniri de viață, între dezintegrarea internă a stăpânirii arabe și prăpădul adus de către hoardele mongole. Vom arunca o privire retrospectivă asupra unei lumi mirabile, apuse din punct de vedere istoric, dar încă vie tocmai datorită acestei opere – cea mai completă sursă istorică pentru „o perioadă și o regiune de altfel slab documentate”¹. Tocmai de aceea voi introduce în prezentare și citate din text relevante pentru evenimentele istorice sau persoanele la care se face referire.

Faptul că avem de-a face cu un text de factură religioasă, născut într-un mediu potrivit creștinilor, dominat de islam, pretinde o dublă contextualizare care să ne introducă, atât în universul politic și religios musulman, cât și în lumea creștină, ecleziastică și monahală a creștinilor din acea regiune. Este vorba, mai exact, despre Biserica Siro-Orientală, o veche Biserică apostolică de limbă siriacă ce a lăsat lumii un tezaur cultural și spiritual de o valoare inestimabilă, în ciuda faptului că a fost, de-a lungul întregii ei istorii, nedreptățită, calomniată și prigonită, atât de diferitele regimuri politice care s-au succedat de-a lungul veacurilor pe teritoriile în care ea era prezentă, cât și de frații creștini de diferite facțiuni.

Întâi de toate, cercetarea surselor și a sintezelor istorice recente dedicate nordului Mesopotamiei din secolele IX-XI ne pune în fața unui tablou complex: după prima parte a domniei abbaside (750-861), care s-a impus ca o epocă de aur – datorită multiplelor realizări din diverse sectoare ale vieții politice, economice, sociale și culturale –, a urmat o descentralizare treptată a puterii de la Bagdad, ca urmare a luptelor interne dintre diferite clanuri locale, însoțită de toate nenorocirile aduse de războaiele interne: panică, masacre, scăderea populației, persecuție religioasă, mizerie fizică și morală, regres științific și economic, blazare intelectuală și chiar amenințarea minorităților cu exterminarea.

Vom examina pe rând aceste aspecte, însă nu înainte de a prezenta o scurtă cronologie a lui Rabban Iosif:

Scurtă cronologie

869 Iosif s-a născut în satul Beth-Edrai. Rămas orfan de tată, el se ocupă de creșterea fraților săi și a surorii sale.

---

¹ Ralph Barczok, *Die Vita Des Josef Busnaya. Eine Historische Quelle Des Nordiraks Des 10. Jahrhunderts* (Schola Nisibina – Beṭ Sefro da-Nṣiḃin, Band 4), Berlin, Peter Lang, 2021, p. 5.

899 La vârsta de aproximativ treizeci de ani, Iosif intră în mănăstirea a lui Rabban Hormizd.

903 După patru ani în mănăstire, se retrage pentru a duce o viață solitară într-o chilie nu departe de mănăstire. În acest timp, la sfatul lui Rabban Ișo din Kumata, s-a îndeletnicit cu studiul Scripturilor și a tâlcuirilor acestora (mai ales comentariile lui Teodor de Mopsuestia).

917 După anii de studiu, în timpul cărora Rabban Iosif a rămas fidel rânduielilor privitoare la viața în chilie, cu îngăduința lui Rabban Ișo, s-a retras la o viață pustnicească. El va rămâne într-o chilie îngustă și sărăcăcioasă timp de aproximativ doisprezece ani.

929 După treizeci de ani de viață monahală petrecuți în mănăstirea lui Rabban Hormizd, în urma morții fratelui său Gabriel și a insistențelor lui Rabban Moise, Iosif s-a mutat la mănăstirea lui Mar Avraam din Beth Sayyare, unde a continuat să trăiască în isihia chiliei.

947 După moartea lui Rabban Moise la 16 aprilie, Rabban Iosif începe să exercite paternitatea duhovnicească.

963 Hirotonirea catholicosului Abdișo I.

979 Joi, 4 septembrie, Rabban Iosif moare.

997 Invadarea Mesopotamiei.

1. Situația politică: decăderea abbasizilor și biruința šiismului

Textul *Vieții lui Rabban Iosif Busnaya* acoperă, din punct de vedere istoric, mai multe generații, între 869, anul nașterii, și 979, anul morții sale.

După încheierea epocii de aur a Abbasizilor (750-861), a urmat o perioadă de decădere, situația politică a acestora înrăutățindu-se din pricini pe care le vom enumera îndată. Un punct de cotitură în acest sens l-a reprezentat asasinarea califului Al Mutawakkil (847-861), a cărui ucidere marchează „începutul unei perioade de anarhie”², întrucât fiecare facțiune politică încerca să-și impună propriul conducător. Aceste lupte interne pentru putere se concretizează mai întâi în eliminarea rapidă a primilor săi succesori.

Totodată, revolta sclavilor negri care lucrau pe marile domenii din sudul orașului Basra s-a întins de-a lungul a paisprezece ani și, datorită

---

² Raymond le Coz, *Istoria Bisericii Siro-Orientale. Creștinii din Turcia, Iran și Irak* (Philocalica Syriaca 3), traducere de Octavian Gordon și Aida Teodorescu, Arad, Edit. Sf. Nectarie, 2021, p. 183.

amplorii și implicațiilor ei economice și sociale, a reprezentat o adevărată amenințare pentru califat³.

Mai mult, la est de Tigru, mai multe dinastii de origine persană, îmboldite de nostalgia iranismului, cultivă un naționalism care-i împinge să încerce refacerea Imperiului Sasanid. Pe de altă parte, noul stat întemeiat în Bahrein de Qarmat, un partizan al grupării musulmane ismaelite, va reprezenta un permanent ghimpe în coasta califului datorită atitudinilor ostile și chiar belicoase, dictate de principiile de guvernare cu caracter „comunist”. În plus, tot în această perioadă, atât Yemenul, în sudul Peninsulei Arabe, cât și Tabaristanul, la sud de Marea Caspică, își dobândesc independența, iar în Ifriqyia (Tunisia) alți șiiți ismaeliți întemeiază un nou stat, independent de conducerea de la Bagdad.

Această perioadă de sciziuni îi silește pe conducătorii de la Bagdad să ia măsuri urgente de redresare a situației. Astfel, secretarii aparținând ramurii imamite sau duodecimane a šiismului vor prelua administrația centrală a imperiului și, după ce pun mâna pe putere, îl așază pe unul dintre ei în funcția de vizir. Din cauza haosului și a instabilității la nivel de conducere, acești viziri sunt numiți și destituiți de conducerea militară. Situația care a urmat este descrisă de istoricul francez Raymond le Coz concis și cu precizie, fapt pentru care o redăm aici ca atare: „Incapabil să pună capăt anarhiei și episoadelor de jaf care devin din ce în ce mai dese la Bagdad, neputând să rezolve problema dezordinii religioase sau sociale, califul Al-Radi (934-940) îi încredințează întreaga putere politică și militară unui Mare Emir, care se erijează rapid în șeful absolut al imperiului (sau a aceea ce a mai rămas din el), în vreme ce el însuși se limitează la rolul de călăuză spirituală a tuturor credincioșilor, recunoscut ca atare chiar de către statele care-și obținuseră independența. Astfel, Imperiul Abbasid se transformă într-un stat pluralist de tip confederal, al cărui calif se înțelege cu dinastiile locale în schimbul recunoașterii propriei sale superiorități. Până în ziua în care această unitate de fațadă avea să fie ruptă de existența simultană a trei califi: Abd-al-Rahman (912-961) proclamă Califatul omeiad de Cordoba, de credință sunnită, în vreme ce un Califat fatimid, șiiit ismailit, este instalat la Cairo în 970 și devine rivalul direct al abbasizilor din Bagdad”⁴.

Rezumând cele spuse până aici, putem afirma că abbasizii și Califatul lor de la Bagdad și-au pierdut treptat influența asupra a

---

³ *Ibidem*, p. 183.

⁴ *Ibidem*, p. 184.

numeroase regiuni aflate sub stăpânirea lor. Felurite mișcări locale cu caracter centrifug au dus, încet-încet, la restrângerea stăpânirii *de facto* a Califului doar la Bagdad și la partea sudică a actualului Irak.

1.1. *Dinastia buizilor*

Dinastia buidă a stăpânit centrul și sudul Iranului și Irakul pentru mai mult de un secol (între 934 și 1062), cunoscând o perioadă ascendentă (934-945) – legată de numele întemeietorului, Ali ibn Buya sau Imad al-Dawla și de preluarea puterii asupra provinciei Fars cu capitala Șiraz, una de maximă strălucire politică (945-983) – în timpul lui Adud al-Dawla, când pe lista cuceririlor se adaugă regiunile Kerman (967), Oman (967), Jazira (979), Tabaristan (980) și Gorgan (981), precum și o perioadă de declin și cădere (983-1062) – când buizii au pierdut treptat stăpânirea asupra majorității teritoriilor în favoarea turcilor⁵.

De maximă importanță pentru textul de care ne ocupăm sunt evenimentele la care asistăm începând cu califul Al-Mustakfi (944-946), care „acceptă tutela unei familii šiite iraniene, originare din Daylam, din sudul Mării Caspice”⁶. Conducătorul acestei familii a intrat în Bagdad în 945 și a primit din partea Califului titlul de „Mare Emir” și supranumele de Muizz al Dawla („Preamăritorul Dinastiei”)⁷. În loc de mulțumire, Marele Emir îi scoate ochii califului și îl înlocuiește cu Al Muti (946-974), care-i este supus, întemeietorul dinastiei califilor buizilor⁸. Situația neobișnuită în care se găsește capitala poate fi sintetizată în imaginea emirului care îl menține în funcție pe calif doar fiindcă are nevoie de prestigiul oferit de această titulatură și de garanția tradiției pe care o poartă. De altfel, și următorii califi au doar un rol decorativ, fiind absenți din prim-planul evenimentelor politice și militare ale vremii⁹.

⁵ În 1055, conducătorul turg Tughril a cucerit Bagdadul și i-a înlăturat pe ultimii conducători buizi, păstrându-l în continuare pe califul abbasid pe post de marionetă (cf. Bernard Lewis, *The Middle East: A Brief History of the Last 2,000 Years*, New York, Scribner, 1995, p. 89).

⁶ Raymond le Coz, *op. cit.*, p. 184–185.

⁷ Mai multe despre supranumele „al-Dawla” și folosirea lui de către diferite dinastii, în F. Rosenthal, *Dawla*, în vol. *The Encyclopaedia of Islam*, vol. II, (ed.) B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schacht, Leiden, Brill, 1991, p. 177–178.

⁸ O prezentare pe larg a dinastiei, în lucrarea lui Heribert Busse, *Chalif und Grosskönig: die Buyiden im Iraq (945–1055)* (Beiruter Texte und Studien. Bd. 6), Wiesbaden, In Kommission bei F. Steiner, 1969.

⁹ Este, pe lângă Al-Muti, și cazul califilor Al-Tai (974–991) și Al-Qadir (991–1031). Fenomenul este analizat în profunzime de către John J. Donohue, *The*

Din acest moment istoric intră în scenă și regiunea în care se desfășoară acțiunea din scrierea lui bar Kaldun, întrucât Muizz al-Dawla trebuie să lupte pentru supremația asupra capitalei cu emirul de Mosul, fiecare dintre ei controlând câte o jumătate din oraș. După ce dobândesc victoria, armatele lui Muizz se dedau la ucideri, furturi și violuri, dublate de războaie civile între locatarii diferitelor cartiere din Bagdad, însoțite de incendii și urmate de alte calamități, precum invazia lăcustelor, seceta și foametea. La moartea lui Muizz al-Dawla (967), conducerea a fost preluată de Izz al-Dawla Baktiar (967-978), fiul său cel mai mare, care avea să intre în competiție cu vărul său primar, Adud al-Dawla. Lupta dintre cei doi, după cum vom vedea, a dus la destrămarea definitivă a dinastiei buide¹⁰.

1.2. Mosulul și dinastia hamdanită

Mănăstirea Beth Sayyare, în care și-a petrecut Iosif Busnaya ultima parte a vieții, se afla în munții de la nord de Mosul și era direct influențată de evenimentele politice desfășurate acolo. Mosulul se afla pe atunci sub stăpânirea hamdanizilor, o dinastie arabă care s-a așezat în nordul Mesopotamiei încă înainte de apariția islamului¹¹. Cu toate că la origini erau fost beduini, ei au adoptat stilul de viață urban, ocupând vechile orașe ale Mesopotamiei și ale nordului Siriei¹². La sfârșitul secolului al IX-lea, hamdanizii au început să controleze atât Mosulul, cât și împrejurimile, ca, de altfel, întreaga parte de nord a Irakului, numită de istoricii musulmani Jazira¹³. Pe de o parte, hamdanizii au câștigat, treptat,

---

Buwayhid dynasty in Iraq 334 H./945 to 403 H./1012: shaping institutions for the future, Leiden/Boston, Brill, 2003, p. 262 și urm.

¹⁰ Cf. Raymond le Coz, *op. cit.*, p. 185.

¹¹ Pentru o istorie detaliată a dinastiei, vezi masiva dizertație (1036 p.), încă nepublicată, a lui Ramzi J. Bikhazi, *The Hamdanid Dynasty of Mesopotamia and North Syria 254–404/868–1014*, Ann Arbor, University of Michigan, 1981.

¹² Cf. Yehoshua Frenkel, *Hamdanids*, în vol. *Medieval Islamic Civilization: an Encyclopedia*, vol. I (A–K), (ed.) Josef W. Meri, New York, Routledge, 2006, p. 312.

¹³ În ordine cronologică, stăpânitorii hamdanizi din Jariza sunt: 1. Hamdan ibn Hamdan (868–895); 2. al-Husayn ibn Hamdan (895–916); 3. Abdallah ibn Hamdan (906–929); 4. Nasir al-Dawla (929–967); 5. Abu Taghlib (967–978); 6. Abu Tahir Ibrahim ibn Nasir al-Dawla (989–990); 7. Abu Abdallah al-Husayn ibn Nasir al-Dawla (989–990). Între 979-981, teritoriile Jazirei au fost controlate de către Califatul Abbasid condus de buizi (cf. Clifford Edmund Bosworth, *The new Islamic dynasties: A chronological and genealogical manual*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1996, ediție digitală, 2012, p. 160).

o tot mai mare independență față de conducerea de la Bagdad, refuzând „în mod repetat să plătească tributul convenit și să recunoască supremația buizilor”¹⁴, iar pe de alta, s-au amestecat în luptele pentru putere din capitală. Relațiile dintre buizi și hamdanizi au devenit tot mai tensionate de când Muizz al-Dawla a cucerit Bagdadul, ele fiind punctate de mai multe tentative ale buizilor de-a-și impune, prin campanii militare, pretențiile la tribut. Tactica hamdanizilor de a face față acestor atacuri era să părăsească Mosulul împreună cu toată administrația, găsimdu-și adăpost în cetățile apropiate și în munții de la nord de Mosul, chiar în proximitatea regiunii în care se găsea Mănăstirea Beth Sayyare¹⁵.

1.3. Conflictul dintre Adud al-Dawla și Abu Taglib

Fragilul echilibru de putere dintre cele două dinastii a rezistat doar până în 977, când buidul Adud al-Dawla, venind cu armatele sale din Fars, l-a înlăturat de la putere pe vărul său, emirul Izz al-Dawla și l-a atacat pe conducătorul hamdanit din Mosul, Abu Taglib (n. 940), pe care a reușit, în cele din urmă, să-l învingă într-o bătălie de lângă Samarra, în 978, ca apoi să intre biruitor în Mosul. Aceste evenimente au fost anunțate de Rabban Iosif cu mult timp înainte, ca urmare a unei viziuni care îi arăta simbolic nenorocirile prin care avea să treacă regiunea: „La scurtă vreme după ce Rabban Iosif a avut vedenia, felurite necazuri înfricoșătoare năpădiră lumea și, așa cum văzuse el, nenorocirile și suferințele s-au abătut peste oameni. Rabban Iosif se tânguia suspinând neîncetat pentru cele pe care oamenii aveau să le pătimească în acele vremuri de pe urmă”¹⁶. Timp de patru ani, înainte de venirea aceluia persan [adică a Dailamitului¹⁷] Panah-Chosroes¹⁸, Rabban Iosif se

¹⁴ Ralph Barczok, *op. cit.*, p. 55.

¹⁵ *Ibidem*, p. 55–56.

¹⁶ De fapt, vom vedea în continuare că evenimentele pe care Rabban Iosif le pune în legătură cu timpurile apocaliptice sunt, de fapt, atacurile devastatoare care vor avea loc aproximativ treizeci de ani mai târziu (pe de o parte raidurile triburilor kurde, pe de alta invazia arabă a Mesopotamiei, care a început încă din iulie 977 (cu bătălia de la Al Awhaz) și a continuat până prin iunie 979, când buidul Adud al-Dawla, întors la Bagdad, luase în stăpânire nu numai Irakul și Diyarbakirul, ci aproape toată Jazira).

¹⁷ Dailam este o regiune muntoasă din nordul Iranului, situată de-a lungul țărmului sudic al Mării Caspice (între Gilam la vest și Tabaristan în est). Dailamiții au fost cooptați ca mercenari în armatele Imperiului Sasanid, iar în jurul anului 920, odată cu slăbirea puterii sasanide, au întemeiat numeroase principate în Irak și Persia

tânguia mereu cu glas mare și zicea: «Slavă lui Dumnezeu ! Oare ce se va întâmpla cu oamenii, cu mănăstirile, cu satele și cu cetățile ?». Mulți îl auzeau spunând iară și iară aceleași cuvinte, căci era atât de copleșit de vitregia și grozăvia a ceea ce văzuse [...]. După cei patru ani despre care am vorbit, la sfârșitul anului 367 după calendarul arabilor¹⁹, Regele a ajuns și în acele ținuturi, iar furtunile și nenorocirile începură să se abată asupra oamenilor. Sfântul spunea: «Iată că începe pedeapsa ! Dumnezeu știe când se va sfârși ! Însă eu I-am cerut lui Hristos să mă ia la Sine, ca ochii mei să nu vadă ce li se va întâmpla oamenilor și nici pustiirea mănăstirilor». La un an și patru luni de la sosirea aceluia rege, Rabban Iosif s-a mutat la Stăpânul său, după cum el însuși Îi ceruse, ca să nu vadă devastarea mănăstirilor și a bisericilor, nici împrăștierea monahilor și a credincioșilor²⁰. După moartea sa, kartaveenii și tahalienii²¹ au stăpânit peste aceste ținuturi și au distrus mănăstiri, schituri și sate [întregi], iar frații care trăiau într-însele au fost împrăștiați în toate părțile. Rabban Iosif făcea adesea prorocii despre nenorocirile prin care avea să treacă Mănăstirea Beth Sayare. [...]. Cu toate acestea, în timpul vieții sale nu s-a întâmplat nimic. Rabban Iosif mi-a descoperit tainic și întâmplările care se vor abate peste Mănăstirea lui Rabban Hormizd. Mi-a spus dinainte și despre cotopirea ținutului Dasen. Înainte ca acest lucru să se întâmple,

---

occidentală. Biserica Siro-Orientală avea o mitropolie în această regiune începând cu 790, condusă de episcopul Șubhališo (vezi și <https://iranicaonline.org/articles/deylamites>, accesat în 25 august 2024). Prin supranumele „Dailamit” autorul îl are în vedere pe Adud al Dawla, a cărui mamă se pare că făcea parte dintr-o familie princiară din Dailam (cu numele Firuz sau Peroz), de unde probabil aluzia din text. Apare menționat în text și ca „regele Persiei” (Ioan bar Kaldun, *Viața Cuviosului Iosif Busnaya*, VI, 29, traducere de Aida Teodorescu, Galați, Edit. Egumenița, 2024, p. 101).

¹⁸ Titlul „Panāh” sau „Fannā” înseamnă în persană „dăruitor al păcii” (cf. „Adud al-Dawla”, în vol. *Encyclopaedia of Islam*, vol. I, (ed.) H.A.R. Gibb, J.H. Kramers *et alii*, Leiden, E.J. Brill, 1986, p. 211–212).

¹⁹ Anul 367 al hegirei începea pe 19 august 977 d.Hr. Invadarea Mesopotamiei a avut loc „la sfârșitul anului 367 al arabilor”, așadar în 978 d.Hr. De altfel, și sursele istorice dau ca dată a bătăliei de la Qasr al-Jass de lângă Samarra ziua de 29 mai 978 d.Hr. (<http://www.iranicaonline.org/articles/azod-al-dawla-abu-soja>, accesat în 25 august 2024. Invazia a ajuns mai târziu și la mănăstirea Beth Sayare, având efecte distructive.

²⁰ A murit, așadar, în primele luni ale anului 369 după hegiră, care începea pe 29 iulie 979 d.Hr. Mai jos (în cap. IX, 45), când va descrie moartea Sfântului, autorul ne va spune că aceasta a avut loc pe 4 septembrie („luna ‘ilul”).

²¹ Kartaveenii erau un trib kurd care se așezase la vest de Zabul Mic, iar tahalienii reprezentau un alt trib kurd din aceeași regiune.

îmi spunea: «Va veni cineva, trimis de Dumnezeu, ca să cotropească ținutul Dasen și să-i alunge pe locuitorii săi. Nenumărați oameni vor fi omorâți de nelegiuții care se află acolo. Apoi, după ce va înceta pedeapsa, ținutul va fi din nou locuit». Și toate acestea s-au împlinit întocmai, ochii noștri le-au văzut pe toate. Întreg ținutul Dasen a fost devastat, locuitorii acestuia au fost împrăștiați și aproape cinci mii de oameni au fost uciși de către kartaveeni, cei numiți și hakari»²².

Prin urmare, Adud al-Dawla este primul emir buid care a reușit să nimicească centrul de putere al hamdanizilor din Mosul și din împrejurimi, starea *de facto* realizată de el rezistând de-a lungul întregii sale domnii. Mai mult, până la dispariția sa, Adud al-Dawla nu a condus doar Farsul, Irakul și partea de nord a acestuia, respectiv, Jazira, ci, prin rudele sale de sânge și prin vasalii acestora, se înstăpânise „asupra unor extinse teritorii de la granița Khorasanului până la cea bizantină din Siria și de la Oman până la țărmurile Mării Caspice. În plus, a fost recunoscut de regii mai mici drept stăpânul lor până în Yemen și pe țărmurile Mediteranei»²³. După moartea sa din 983, grupurile nomade de kurzi și beduini au atacat permanent Mosulul și au reușit să-și creeze propriile dinastii, ceea ce a dus la proliferarea haosului și a instabilității pe toate planurile în regiune²⁴. „Când regele Persiei [Adud al-Dawla], despre care am pomenit mai înainte, a intrat în acest ținut, regele din Mosul [Abu Taglib] a ieșit să se lupte cu el. Fratele meu, care era dintre apropiații săi, s-a dus împreună cu el. În ziua în care cei doi regi se luptau unul cu altul, în clipa în care regele Mosulului a fost înfrânt, Rabban Iosif m-a chemat și mi-a zis: «Ai primit vreo veste despre bătălia regilor ?». I-am răspuns: «Nu, nu știu nimic ! ». [...]. Câteva zile mai târziu, mi-a sosit vestea întristătoare cum că fratele meu a căzut în luptă și nimeni nu știa ce se întâmplase cu el. [Rabban Iosif] L-a rugat pe Dumnezeu să-l izbăvească din această întâmplare, iar Dumnezeu a ascultat rugăciunile pe care le făcea pentru el și l-a scăpat de lovitura ucigătoare care l-a amenințat. După ce rămase mai multe zile zăcând printre cei morți, Dumnezeu i-a venit în ajutor și l-a slobozit, pentru rugăciunile lui Rabban Iosif»²⁵.

²² Ioan bar Kaldun, *op. cit.*, VI, 14–17, ed. cit., p. 90–93.

²³ Ch. Bürgel, R. Mottahedeh, 'AZOD-AL-DAWLA, ABŪ ŠOJĀ' FANNĀ KOSROW, în vol. *Encyclopædia Iranica*, III/3, p. 265–269, articol disponibil online la <http://www.iranicaonline.org/articles/azod-al-dawla-abu-soja> (accesat la 18 octombrie 2024).

²⁴ Cf. Ralph Barczok, *op. cit.*, p. 56.

²⁵ Ioan bar Kaldun, *op. cit.*, VI, 29, p. 101.

Așa cum observa și cercetătorul german Ralph Barczok, fiind concentrată asupra celor mai importanți actori ai evenimentelor politice și asupra situațiilor din marile orașe, istoriografia musulmană oferă prea puține informații despre impactul acestor evenimente și lupte asupra populației rurale în general și, cu atât mai puțin, asupra văii Sapna în care se afla Mănăstirea Beth Sayyare. Aceste date ne silesc să identificăm în *Viața lui Rabban Iosif Busnaya* uneori doar cu aproximație evenimentele istorice mai sus amintite²⁶.

2. Contextul ecleziastic

2.1. *Survoul diacronic: Biserica Siro-Orientală de la origini până în secolul al VIII-lea*

Creștinismul a pătruns de timpuriu în aceste zone orientale, tradiția reținându-l ca evanghelizator al ei pe apostolul Toma, dar mai ales pe ucenicii săi, Addai și Mari, a căror liturghie este în uz în Biserica Siro-Orientală sau Biserica Asiriană a Răsăritului²⁷ până în ziua de astăzi²⁸.

²⁶ Cf. Ralph Barczok, *op. cit.*, p. 56.

²⁷ Acestei Biserici orientale i s-au dat mai multe denumiri de-a lungul timpului, cea mai cunoscută în țările ortodoxe fiind și cea mai incorectă: „Biserica Nestoriană”. Despre eroarea acestei denumiri defăimătoare au scris mai mulți autori: Sebastian Brock, *Biserica Nestoriană – o etichetă nefericită pentru Biserica Asiriană a Răsăritului*, în vol. Isaac Sirul, *Cuvinte către singuratici*, Partea a II-a, traducerea românească de diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu, Edit. Deisis, 2003, p. 447–463; Idem, *Hristologia Bisericii Răsăritului*, în vol. Sebastian Brock, *Universul Părinților sirieni. O introducere (Philocalica Syriaca 5)*, traducerea românească de Pr. conf. dr. Constantin Jinga, Arad, Edit. Sf. Nectarie, 2023, p. 147–171; Dana Miller, *Istoria și teologia Bisericii Răsăritului din Persia până la sfârșitul secolului VII*, în vol. Isaac Sirul, *op. cit.*, p. 465–536; diac. Ioan I. Ică jr., *Sfântul Isaac Sirul necunoscutul – operă, profil istoric și gândire spirituală pe fundalul tradiției siro-orientale*, în *ibidem*, p. 31–45; Wilhelm Baum, Dietmar W. Winkler, *Biserica Asiriană a Răsăritului. O scurtă istorie a creștinismului siro-oriental*, traducerea românească de Andrei Macar, Iași, Edit. Doxologia, 2020, p. 41–45; Raymond le Coz, *op. cit.*, p. 10–12; Bawai Soro, *La théologie de l'Église de l'Orient est-elle nestorienne ?*, „Istina”, XL (1995), p. 121–139; Agapie Corbu, *Studiu introductiv*, la Avva Iosif Hazzaya – Văzătorul de Dumnezeu, *Scrieri duhovnicești (Philocalica Syriaca 1)*, Arad, Edit. Sf. Nectarie, 2019, p. XVIII–XXI și *Studiu introductiv*, la Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte ascetice, Cuvintele I–XXX*, vol. 1, ediție bilingvă (Philocalica Syriaca 4), Arad, Edit. Sf. Nectarie, 2022, p. XIX–XXI.

²⁸ Pentru detalii, vezi excelentul studiu istoric al lui Andrei Macar, *Liturghia Sfinților Apostoli Addai și Mari: expresie liturgică a creștinismului siro-oriental și etapele dezvoltării ei istorice*, în vol. *Cercetare și dialog teologic astăzi*,

De la început până în prezent, creștinii acestei Biserici s-au aflat, din punct de vedere geografic, pe teritorii ocupate de stăpânitori necreștini: Imperiul Part (247 î. Hr. – 224 d. Hr.), Imperiul Sasanid (224-637), Califatele arabe (637-1258), Ilhanatul Mongol (sec. XIII-XIV), stăpânirea otomană (sec. XV-XIX) și statele moderne musulmane din Orientul Mijlociu²⁹.

Biserica Siro-Orientală și-a afirmat independența încă din 424, când mitropolitul de Seleucia-Ctesifon a fost ales patriarh. În secolul al V-lea, odată cu ivirea controverselor hristologice în lumea creștină vorbitoare de limbă greacă, au apărut cunoscutele polarizări teologice care au dus la schisme nerezolvate până în ziua de azi. Din cauza bănuielilor că ar fi spioni bizantini și, deopotrivă, a prigoanelor sistematice la care erau supuși, creștinii orientali s-au aflat în incapacitatea de a participa la Sinoadele Ecumenice III (431), IV (451) și V (553), organizate pe teritorii bizantine. Atât condițiile vitrege în care trăiau, cât și neînțelegerea terminologiei grecești, stabilite și adoptate de creștinii din Bizanț și Occident cu ocazia acestor Concilii, i-au făcut pe conducătorii Bisericii Siro-Orientale să se separe de aceștia. Sediul Bisericii va rămâne la Seleucia-Ctesifon până în timpul patriarhului-catolicos Henanișo al II-lea (773-780), care l-a mutat la Bagdad, noua capitală a stăpânilor arabi – mișcare cu vădit caracter politic³⁰. Sub dominația arabilor, Biserica Siro-Orientală va ajunge la apogeul expansiunii sale, datorată misionarilor care au acoperit o impresionantă arie geografică, din Peninsula Arabă, Iran, sudul Turciei, Irak, Turkestan și Afganistan până în India, Tibet și China³¹.

Simpozionul Internațional „Studia Theologica Doctoralia”, ediția a IX-a”, (ed.) Pr. Viorel Sava, Iași, Edit. Doxologia, 2017, p. 411–426.

²⁹ O prezentare succintă a marilor perioade istorice prin care a trecut această Biserică se regăsesc în monografia semnată de cercetătorii germani Wilhelm Baum și Dietmar W. Winkler, *Biserica Asiriană a Răsăritului*. Pentru o abordare pe larg a istoriei și culturii creștinilor orientali, precum și a contextului potrivit în care a trebuit să supraviețuiască de-a lungul secolelor, vezi lucrarea lui Raymond le Coz citată mai sus. O perspectivă complementară ce luminează mai cu seamă istoria recentă este semnată de cercetătoarea elvețiană specialistă în Bisericile Orientale, Christine Chaillot (*Biserica Asiriană a Răsăritului. Istorie și geografie*, Prefață de Sebastian Brock, traducere de Emil M. Mărginean, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2021).

³⁰ Cf. Agapie Corbu, *Biserica Siro-Orientală: istorie și geografie*, „TABOR”, XVII (10/2023), p. 17–19.

³¹ Cf. Philip Jenkins, *Istoria pierdută a creștinismului*, traducere de Mihai Moroiu, București, Baroque Books & Arts, 2018, p. 18–31.

2.2. Creștinii siro-orientali în secolele IX-X

În timpul dominației buide, situația creștinilor Bisericii Siro-Orientale este cea statornicită de către conducerea arabă musulmană încă de la începutul stăpânirii lor: creștinii se supun unor reguli speciale de conduită și îmbrăcăminte, conform statutului de *dhimmi* prescris de legislația musulmană³² pentru toți locuitorii aparținând unor religii „ale Cărții” dintr-un stat islamic, adică evrei și creștini: ei se aflau sub tutela statului și erau scutiți, contra unei taxe, de serviciul militar³³. O seamă de interdicții îndreptate împotriva creștinilor restrângeau manifestările cultice ale acestora, declarate adeseori „prea zgomotoase”³⁴, iar prelații și alți membri ai Bisericii erau în repetate rânduri amendați sau condamnați la închisoare ca „instigatori la rebeliune”, „conducători ai unor ceremonii gălăgioase” sau, cazul catolicosului Emanuel I (937-960), șeful „mafiei vinului în capitală”³⁵.

Cu toate acestea, catolicosul Bisericii Răsăritului era recunoscut drept „capul tuturor creștinilor din lumea islamică, fapt pentru care califul i se adresa patriarhului cu titulatura de «părinte al creștinătății»”³⁶. De asemenea, printre secretarii și medicii de la curtea califului puteau fi întâlniți în continuare creștini siro-orientali. Aceștia, pe de o parte, știau să se facă utili conducerii prin competențele lor practice și intelectuale, majoritatea cunoscând, pe lângă arabă, atât persana, cât și siriaca, iar pe de altă parte, influențau activ viața Bisericii prin ascendentul pe care-l aveau asupra califului. Istoria a păstrat multe

³² Principiile defnitorii „ale conviețuirii dintre creștini și musulmani” în lumea islamică au fost codificate de Pactul sau Tratatul lui Omar (sec. VII d.Hr.), un document care conține o seamă de „hotărâri înjosoare” pentru creștini (Martin Tamke, *Creștinii în lumea islamică, de la Mahomed până în prezent*, traducere de Cătălin-Ștefan Popa, București, Edit. Nemira, 2018, p. 27; discuții referitoare la paternitatea, diferitele versiunii și aplicarea diacronică a prevederilor Pactului la p. 26–30).

³³ Cf. 'Abd Al-Husain Zarrinkub, *The Arab Conquest of Iran and its Aftermath*, în vol. *The Cambridge History of Iran, Volume 4: The Period from the Arab Invasion to the Saljuqs*, (ed.) R.N. Frye, New York, Cambridge University Press, 2008, p. 30.

³⁴ Ținând cont de sensibilitățile stăpânitorilor arabi, sinodul convocat de Ioan al IV-lea în anul 900 adoptă mai multe puncte din dreptul musulman, interzicând, printre altele, „prezența bocitoarelor la înmormântări. Slujbele de înmormântare sunt, de fapt, o sursă de conflict cu musulmanii, fiindcă în timpul lor au loc manifestări prea zgomotoase” (Raymond le Coz, *op. cit.*, p. 191).

³⁵ Raymond le Coz, *op. cit.*, p. 192.

³⁶ Martin Tamke, *op. cit.*, p. 88.

cazuri de catolicoși aleși pe tronul patriarhal ca urmare a sforărilor medicilor de palat. Exemplul cel mai notoriu în acest sens în perioada acoperită de *Viața lui Rabban Iosif Busnaya* este chiar catolicosul Enos I (877-884), sprijinit în vederea ascensiunii de către familia Bokhtișo, medici cu tradiție la curte. În timpul lui Muizz al-Dawla, secretarul și trezorerierul său, creștin siro-oriental, reușește să sprijine reconstrucția sau restaurarea mai multor biserici, ceea ce reprezintă un semn al bunăvoinței autorităților față de religia tolerată a creștinilor³⁷.

În secolul X, în Bagdad trăiau aproximativ patruzeci sau cincizeci de mii de creștini de mai multe confesiuni, cei mai mulți fiind siro-orientali. Catolicosul menționat în mai multe rânduri de Ioan bar Kaldun, Abdișo I (963-986), înainte episcop de Malta, a fost ales patriarh cu acordul tuturor episcopilor, după o suită de încercări nereușite ale conducătorului politic de a-l impune pe un anume Pethion care îi oferise în schimbul tronului o sumă de nerefuzat. Istoricul Grigorie bar Hebraeus, episcop siro-occidental din sec. al XIII-lea, mărturisește în *Cronica sa eclesiastică* faptul că Abdișo I „a făcut tot posibilul să refuze această cinste și abia s-a lăsat înduplecat să consimtă”³⁸. Mărturia lui bar Hebraeus este confirmată chiar de textul nostru, care dedică un subcapitol acestui eveniment: „Pe când catolicosul Mar Abdișo era încă episcop de Maalta, a voit să se retragă din episcopat. Și, pentru că îl iubea pe Rabban Iosif și țineau mult unul la celălalt, s-a dus la el ca să-i ceară sfat în această chestiune. I-a descoperit ce avea de gând să facă, spunându-i că voia să dea în scris că se retrage [din această demnitate] și i-a cerut să se roage în privința asta. Rabban Iosif i-a răspuns: «Mă voi ruga și îți voi spune ceea ce harul îmi va arăta!». Se rugă, așadar, și în aceeași noapte harul care îl călăuzea i-a descoperit că Mar Abdișo avea să ajungă Patriarh al Răsăritului. A doua zi dimineata, când acela a venit din nou la el, Rabban Iosif îi spuse cu bucurie: «Pace ție, Mar Catolicos! Să știi că Hristos te va pune întâi-stătător în Biserica Sa și te va înălța la treapta de patriarh!». Acest lucru

³⁷ Cf. Raymond le Coz, *op. cit.*, p. 192.

³⁸ Gregorii Barhebraei, *Chronicon ecclesiasticum*, 3 vol. (eds.) J.-B. Abbeloos, T.J. Lamy, Paris/Louvain, Maisonneuve/Peeters, 1874, vol. 2, p. 250–254. Considerații suplimentare asupra patriarhatului său se regăsesc la Jean Maurice Fiey, *Chrétiens syriaques sous les Abbassides surtout a Bagdad (749–1258)*, (CSCO 420, Subsidia 59), Louvain, Peeters, 1980, p. 157–171; David Wilmshurst, *The Martyred Church. A History of the Church of the East*, Washington DC, East & West Publishing Ltd., 2011, p. 195–196.

s-a petrecut într-un chip minunat și neobișnuit. Când Părinții s-au adunat ca să-l aleagă pe catolicos, după ce destulă vreme nu au putut să ajungă la o înțelegere, ei au căzut de acord să scrie pe hârtie numele celor ce erau potriviți pentru această demnitate. Au scris șase bilete și, deoarece voiau să fie șapte, unul dintre ei a spus ca din întâmplare: «Scrieți numele lui Abdișo de Maalta!». Au făcut întocmai, iar după ce s-au rugat, cerând lui Dumnezeu să-l arate pe cel ce era vrednic pentru o asemenea slujire, biletul cu numele lui a ieșit de trei ori. Atunci ei le-au scris despre cele întâmplare credincioșilor din Mosul, care l-au luat fără voia lui și l-au trimis la Bagdad. [Mar Abdișo] a primit cu multă greutate darul patriarhatului, pe care atâția alții îl râvneau. Și astfel s-a împlinit prorocia făcută de Rabban Iosif despre el³⁹.

Acest Abdișo, pe când era episcop, l-a chemat pe Rabban Iosif la Mosul ca să-l facă episcop. Rabban s-a dus să-l întâlnească, dar l-a refuzat cu următoarele cuvinte: „Dacă mă silești să primesc, se va întâmpla una din două: fie, îndată ce voi afla prilejul, voi fugi undeva unde nimeni nu mă va putea găsi; fie, de nu voi putea să fug, mă voi arunca în Tigru și voi pieri într-însul. Și, în amândouă situații, Domnul îți va cere socoteală pentru pierzarea mea». Și văzând Mitropolitul că era hotărât chiar și să moară, l-a slobozit în pace, îngăduindu-i să se întoarcă în chilia lui⁴⁰.

Se pare că în urma acestui refuz, legătura dintre Abdișo I și Rabban Iosif nu a degenerat, ba din contră, s-a consolidat într-un sens rar întâlnit în scrierile hagiografice: ajuns patriarh, Abdișo I cerea adesea sfatul Starețului prin scrisori: „Cei ce nu puteau merge să-l întâlnească îi scriau înfățișându-i problemele lor, iar întrebările lor primeau răspuns tot așa de bine ca și cum ar fi fost de față. Până și catolicosul Mar Abdișo făcea adesea la fel: îi trimitea scrisori sau înștiințări prin care îi cerea să se roage pentru toate problemele lui și-l întreba despre toate cele care îl tulburau. Chiar și judecători credincioși din Bagdad, care îi erau prieteni sau apropiați, îi cereau să-i scrie lui Rabban Iosif despre ei⁴¹.

Un autor siriac de secol XIII, episcopul Solomon de Basra, menționează în *Cartea albinei* – o istorie teologică a lumii de la Adam până în sec. al XIII-lea – că Abdișo I a fost al 54-lea catolicos al

³⁹ Ioan bar Kaldun, *op. cit.*, II, 18, p. 41.

⁴⁰ *Ibidem*, II, 25, p. 43–44.

⁴¹ *Ibidem*, V, 13, p. 74–75.

Bisericii Răsăritului și că a fost îngropat la în Palatul Grecesc de la Bagdad, sediu al patriarhilor siro-orientali⁴².

Nu este lipsit de relevanță nici faptul că, atunci când Adud al-Dawla s-a instalat la Bagdad, a adus din Șiraz, orașul său natal, mai mulți creștini siro-orientali, unul dintre ei ocupând funcția de vizir și înduplecându-l pe emir să îngăduie reconstruirea unor lăcașuri de cult. Situația creștinilor însă s-a schimbat odată cu venirea la putere a lui Șafar al-Dawla (987-989), fiul cel mai în vârstă al lui Adud. Acesta nu era la fel de tolerant ca tatăl său și, sub pretextul unor impozite neplătite la timp, i-a întemnițat pe mai mulți episcopi. Totodată, scindarea puterii și destrămarea imperiului au favorizat mai multe manifestări ostile la adresa creștinilor, precum incendierea câtorva biserici și înăsprirea regulilor privitoare la *dhimmi*⁴³.

Încheiere

Textul *Vieții lui Rabban Iosif Busnaya*, așa cum am încercat să arătăm în acest studiu, reprezintă o sursă istorică indispensabilă pentru cunoașterea realităților politice, sociale și religioase dintre secolele IX-X din partea de nord a Irakului, vechea Jazira sau actualul Kurdistan. În scrierea lui Ioan bar Kaldun găsim presărate de-a lungul unui text relativ lung, informații istorice privitoare la ultima perioadă a stăpânirii abbaside de la Bagdad, criza iscată de confruntările dintre conducătorii buizi din capitală și triburile hamdanite din regiunea orașului Mosul, care și-au dobândit, treptat, o tot mai mare independență politică și fiscală. Totodată, suntem introduși în contextul ecclesiastic specific Bisericii Siro-Orientale, izolată deja de mai bine de cinci secole de creștinii din Apus (Bizanț și Europa), dar având o puternică tradiție proprie, care îi oferă o specificitate unică, fermecătoare prin bogăția și profunzimea ei.

---

⁴² *The book of the bee by solomon, bishop of basra*, (ed.) E.A. Wallis Budge, Oxford, Clarendon press, 1886, capitolul II, p. 117.

⁴³ Cf. Raymond le Coz, *op. cit.*, p. 193.